

EMU – ÖVERDRIVNA RISKER OCH UNDERSKATTADE VINSTER

JONAS FRYCKLUND

Att "vänta-och-se" vad som händer med EMU uppfattas som en klok och ansvarsfull strategi från svensk sida. Men ju närmare vi kommer en europeisk valutaunionen, desto större blir kostnaden för svenska politikens beslutsvånda. Nu krävs ett svenskt ställningstagande till EMU.

Ska Sverige gå med i EMU eller ställa sig utanför? Svaret på den frågan måste grundas på en värdering av för- och nackdelar, av risker och möjligheter. Nejanhängarna överdriver riskerna och underskattar vinsterna med ett svenskt deltagande i den monetära unionen. Dessutom blundar man för de nackdelar som kommer av att stå utanför ett nytt starkt valutaområde som bildas i vårt omedelbara när-område.

En risk som brukar framföras med EMU är att arbetskraften måste flytta utomlands om Sverige skulle drabbas av en svår ekonomisk kris och inte kan kompensera detta genom en försvagning av kronan. En sådan internationell arbetskraftsrörlighet ses som orealistisk på grund av språkliga och

JONAS FRYCKLUND är civilingenjör och arbetar som ekonom på Industriförbundets ekonomiskpolitiska avdelning.

kulturella skillnader. Men behovet av internationell arbetskraftsrörlighet är kraftigt överdrivet. Om Sverige råkar ut för en allvarlig kris drabbas inte hela landet lika. Ett exempel som brukar anföras är att efterfrågan på skogsprodukter av någon anledning helt skulle falla bort. Om detta skulle inträffa – vilket i sig är mycket orealistiskt – skulle det slå mot vissa företag, vissa branscher och vissa orter.

Starka anpassningsmekanismer

Anpassning kan då ske genom att anställda byter arbetsgivare eller genom att man flyttar inom landet. En sådan rörlighet inom landet är av betydande omfattning redan i dag. Tvåhundratusen svenskar flyttar från ett län till ett annat under ett år. Därutöver finns det beredskap för ännu högre rörlighet. Av tusen tillfrågade svenskar i en undersökning som Industriförbundet lät göra, var det 55 procent som kunde tänka sig

att byta bostadsort för att få ett arbete.

Anpassningsmekanismerna består inte heller bara av att anställda rör på sig. Dessutom finns möjlighet att anpassa lönerna. Hälften av svenskarna kan tänka sig att gå med på sänkt lön för att få behålla sina jobb, enligt samma undersökningen. Anpassningen kan även ske genom prisjusteringar eller andra omDispositioneringar inom företagen. Sverige kommer även fortsättningsvis att inom ramen för EMU ha möjlighet att bedriva stabiliseringspolitik via finanspolitiken om så skulle behövas. Det finns med andra ord en bred arsenal av anpassningsmekanismer att tillgå om Sverige utsätts för ekonomiska påfrestningar.

Man måste vidare fråga sig om devalveringar har varit ett lyckat sätt att hantera kriser eller allmänna konkurrenskraftsproblem. Devalveringar eller växelkursförsämringar är ett trubbigt instrument som innebär en genomsnittsanpassning som slår olika

mot olika typer av företag. Importföretag och de exportföretag som har ett stort importinnehåll i sin tillverkning missgynnas genom högre importpriser. Företag som är arbetskraftsintensiva missgynnas eftersom inflationen driver upp lönerna, medan kapitalintensiva företag överkompenseras. Företag som säljer nischprodukter kan inte utnyttja devalveringarna fullt ut eftersom man inte konkurrerar med priset i första hand.

Valutaosäkerhet försvårar

Av detta kan man dra slutsatsen att det är de kunskapsintensiva industri- och tjänsteföretagen som har förlorat mest på devalveringspolitiken. Kunskapsintensiva företag ingår ofta i större internationella nätverk. De olika produktionsenheterna är specialiserade, vilket gör att importen ofta är väl så omfattande som exporten. För att upprätthålla kvalitet och teknologinivå är det viktigt med långsiktiga affärsrelationer. Sådana försvåras och fördröjas av valutaosäkerhet. Kunskapsintensiva företag är per definition arbetskraftsintensiva eftersom en stor del av kostnaderna utgörs av löner för avancerad personal.

Att ersätta devalveringspolitiken med en monetär union ger därför ökade möjligheter för kunskapsintensiva företag att frodas. Näringslivsstrukturen kan därför förväntas förskjutas i riktning mot en större andel av dessa framtidsföretag.

När vi ingår i en monetär union

minskar riskerna för att vårt konjunkturmönster ska avvika från de andra ländernas. Risken blir också mindre att Sveriges ekonomiska politik drastiskt skulle komma att skilja sig från de andra ländernas. Detta är något som svenska medborgare borde se som en stor fördel med tanke på de senaste decenniernas erfarenheter.

Sedan 1970 har BNP ökat med i genomsnitt 1,6 procent per år i Sverige och med 2,4 procent per år i EU. Den sammanlagda effekten är att vår totala produktion i Sverige idag skulle ha varit över 20 procent högre om vi hade haft samma utveckling som i EU.

Många av de kriser som Sverige har upplevt har varit självförvållade. Självförvållade problem är något som måste lösas genom egna åtgärder. Detta gäller oavsett valutaregim. En gemensam valuta löser inte problemen – på arbetsmarknaden eller i den offentliga sektorn. Men EMU underlättar nödvändiga strukturförändringar.

Löneökningstakten i Sverige har sedan Bretton Woods-systemet upphörde 1973 varit för hög. Detta har lett till inflation och slutligen till devalveringar för att tillfälligt rädda upp situationen. När möjligheten till devalveringar tas bort kommer det att ändra aktörernas beteende. En valutapolitisk regim utgör en institutionell ram som påverkar handlingsmönstren inom ramen. Institutioner spelar roll och om det blir mindre lönsamt med oansvarigt

beteende kommer ansvarstagandet att öka.

Växelkursjusteringar gör det möjligt att övervältra effekten av höga löneökningar i den egna branschen på andra delar av ekonomin. En gemensam valuta gör i stället att höga löneökningar mer isolerat får effekter på den egna branschen. Därmed minskar risken för löneökningar som går utöver vad produktiviteten och konkurrensen medger.

Inflationen riskerar återkomma

Den monetära unionen är i sig inte tillräcklig. Det behövs även andra förändringar exempelvis inom arbetsrätten. Men en gemensam valuta är en hjälp som underlättar nödvändiga strukturreformer.

Det vore dessutom naivt att ta den nuvarande situationen för given där inflationen är borta och statsfinanserna förbättrats. Dessa förbättringar måste ses mot bakgrund av upploppet till EMU. Om Sverige ställer sig utanför och särskilt om ett sådant utanförskap uppfattas som långvarigt – då får det en effekt på förtroendet för landet. Riskerna återkommer för inflation och ökning av statsskulden. Vi kommer under ett utanförskap att få dras med en bestående räntemarginal på grund av den riskpremie som läggs på vår valuta.

Den ökade valutapolitiska säkerheten som ett EMU-medlemskap innebär kommer i hög utsträckning att påverka småföretagen. Mindre företag är mer känsliga för osäkerhet

än stora företag och kan därför förväntas bli mer benägna att handla över gränserna när valutakursriskerna försvinner. Detta är särskilt betydelsefullt för Sverige som har ett för lågt nyföretagande och där de små företagen inte heller växer i den utsträckning som skulle behövas.

Småföretagen är också de stora vinnarna på att transaktionskostnaderna går ner. Ofta hävdas att växlingskostnaderna är låga och att de elektroniska betalningsmedlen tenderar att göra dem ännu mindre. Detta gäller inte för mindre företag; växlingskostnadernas andel av försäljningen är större för dem eftersom de inte får lika gynnsamma villkor med sina mindre transaktionsvolymer.

Till skillnad från storföretagen är de små företagen i stort sett hänvisade till att låna på den inhemska kapitalmarknaden. Den räntesänkning som blir följden av ett svenskt EMU-medlemskap gynnar därför småföretagen. Kapitalkostnaderna minskar.

Vid sidan av dessa entydiga och mätbara positiva effekter för småföretagen finns även den mer dynamiska effekt som kommer av att en gemensam valuta bidrar till att skapa en stor hemmamarknad. Detta ger möjligheter främst för små- och medelstora företag som med de minskade hindren kan förväntas ges sig ut på den europeiska marknaden i högre utsträckning än de gör idag. Förvisso uppstår även en ökad im-

portkonkurrens som kan drabba en del av företagen negativt. Men för Sverige som helhet kan man förvänta sig en ökad tillväxt inom småföretagssektorn. Totalt sett uppnås effektivitetsvinster för samhället. Samma slutsats drogs av den statliga Calmforsutredningen.

”
En del nejanhängare väljer att göra en glidning i sin debattståndpunkt. Istället för att diskutera om Sverige ska gå med eller inte väljer de att diskutera om EMU som helhet är bra eller dåligt.
”

Industriförbundets egen utredning pekar dock på att Calmforsutredningen underskattat effektivitetsvinsternas storlek. Den statliga utredningen har i allt för hög utsträckning utgått från historiska data och dagens situation. Om förutsättningarna för kunskapsintensiva företag och småföretag förbättras leder det till fler sådana företag. Vinsterna blir därför större för landet som helhet när man tar hänsyn till denna förändring av näringslivsstrukturen.

En del nejanhängare väljer att göra en glidning i sin debattståndpunkt. I

stället för att diskutera om Sverige ska gå med eller inte väljer de att diskutera om EMU som helhet är bra eller dåligt. Det kan tyckas ädelt att föra upp debatten på denna mer statsmannamässiga nivå och valet av vad man vill debattera är naturligtvis fritt.

Men den beslutssituation som det politiska Sverige står inför är om vi ska delta i den monetära union som med hög sannolikhet bildas 1999 eller om vi ska stå vid sidan om.

Självklart finns det en risk för att EMU överhuvudtaget inte blir av. Men den risken är så liten att vi inte kan avstå från att ta ställning eller avstå från att börja förbereda oss för den nya situationen. Det är ett känt debattknep att få sin motdebattör att vackla genom att hänvisa till osäkerhet och utländska faktorer som gör ett ställningstagande onödigt. Det är därför som EMU-motståndarna hela tiden blåser upp varje uttalande som görs av någon utländsk nejanhängare eller varje darrning på manschetterna som någon europeisk politiker gör sig skyldig till.

Det ansvarsfulla sättet att möta frågan är att ta ställning till om Sverige ska gå med eller inte. Ett sådant ställningstagande är viktigt att komma fram till snabbt för att de mycket omfattande förberedelserna som en ny valuta kräver ska kunna göras. Även om svaret blir att vi ska ställa oss utanför kommer viktiga förberedelser att behövas inom olika delar av samhället. Om det sedan i

efterhand visar sig att den monetära unionen inte blev av trots allt, har vi inte förlorat något genom att ha varit förberedda.

Det är alltså i hög grad tid för ett beslut om Sveriges inställning. Ett sådant beslut måste grunda sig på en realistisk uppfattning om alternativet till medlemskap.

Valutapolitiken är genom Maastrichtfördraget ett gemensamt intresse för EU-länderna. Sverige har anslutit sig till Maastrichtfördraget och om vi inte deltar i EMU kommer vi därför med stor sannolikhet att i stället delta i ERM 2. Ett fullständigt utanförskap är knappast tänkbart eftersom vi då skulle förlora för mycket i politisk trovärdighet och inflytande över utvecklingen inom EU. ERM 2 innebär ett system med halvfasta växelkurser där devalueringar fortfarande kommer att vara möjliga under kontrollerade former.

Många ekonomiska aktörer kommer att dras in i valutaunionen även om Sverige som land står utanför. Inom den finansiella sektorn är detta extra tydligt. Införandet av en gemensam valuta utsätter banker, försäkringsbolag och värdepappershandeln för en hårdare konkurrens. Eurons införande kommer att utlösa sammanslagningar, uppköp och

andra strukturförändringar. Framför allt bankerna kommer att mötas av krav från företagskunderna på förbättrad service, men tvingas möta dessa krav med sämre konkurrensvillkor än bankerna inom euroområdet. Svenska banker måste arbeta parallellt med euro och krona. De kommer inte att ha tillgång till valutaunionens betalningssystem på samma villkor som konkurrenterna.

Behov av dubbla system

Svenska företag hamnar i en liknande situation vid ett utanförskap. Många storföretag kommer att ha en stor del av affärstransaktionerna i euro och de har också redan idag betydande produktionsanläggningar på kontinenten. De stora företagen kan även förväntas ta upp lån i euro. Allt detta leder till att det någonstans kommer att uppstå behov av dubbla system. Nuvarande lagstiftning gör att svenska moderbolag måste använda kronor som koncernvaluta. Begränsningar av den typen riskerar att spå på tendensen att huvudkontor flyttas från Sverige. För att undvika en sådan utveckling bör ändringar göras i aktiebolagslagen och årsredovisningslagen så att euron kan användas i dessa sammanhang. Om dessa och liknande hämskor tas bort

för storföretagen blir det lättare för dem att hantera utanförskapet, men problemen kan då hamna någon annanstans. Eventuellt tvingas underleverantörer att acceptera euroavtal samt eurotransaktioner och får därmed bära en större risk.

En möjlig utvecklingslinje är därför att vi får en tvådelning av ekonomin. En eurosektor där storföretagen försöker kompensera nackdelarna av ett utanförskap. En kronsektor för hushåll, offentlig sektor och småföretag. I gränserna mellan dessa två sektorer uppstår ökade transaktionskostnader. Det kanske finns en del libertarianer som jublar över en sådan valutakonkurrens – konsekvenserna är dock negativa för landet.

Ett alternativ är att Sverige väntar och ser i EMU-frågan. Det är problematiskt ur ett strukturperspektiv. Valutaunionens första tid kommer att präglas av många viktiga strategiska beslut inom företagssektorn; fusioner, nya allianser och nya affärsstrategier. Är vi inte med under denna omstöpningsperiod kommer företagen i eurozonen att få ett långvarigt försteg gentemot våra företag. Vänta-och-se är inte samma sak som ingen-förändring. Vänta-och-se riskerar att bli vänta-och-blunda.